

שְׁבַעַת יָמִים קָדְם יוֹם הַכַּפּוּרִים
מִפְּרִישֵׁן כְּהֵן גְּדוֹל מִבֵּיתוֹ
לְלִשְׁכַת פְּלִהָדְרִין,
וּמִתְקִינֵין לוֹ כְּהֵן אַחַר תַּחֲתֵינוּ,
שְׁמָא יֵאָרַע בּוֹ פְּסוּל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִף אִשָּׁה אַחֲרַת
מִתְקִינֵין לוֹ, שְׁמָא תָּמוּת אִשְׁתּוֹ,
שְׁנַאֲמַר (וַיִּקְרָא טז) וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ
וּבְעֵד בֵּיתוֹ. בֵּיתוֹ, זוֹ אִשְׁתּוֹ.
אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן, אֵינן לְדָבָר סוּף:

פְּרִישַׁת הַכּוֹהֵן הַגְּדוֹל לְפָנֵי יוֹם הַכַּיִפּוּרִים*

יומא א, א

טקס מעבר

שְׁבַעַת יָמִים קָדְם יוֹם הַכַּפּוּרִים מִפְּרִישֵׁן כְּהֵן גְּדוֹל מִבֵּיתוֹ לְלִשְׁכַת פְּלִהָדְרִין.
יומא א, א

פְּרִישַׁתוֹ שֶׁל הַכּוֹהֵן הַגְּדוֹל כִּהְנֵה לַעֲבוּדַת יוֹם הַכַּיִפּוּרִים נִלְמַדַת בְּמִדְרָשֵׁי הַהֲלָכָה מִימֵי
הַמִּילּוּאִים, שְׁבַעַת הַיָּמִים שֶׁנִּחְנְכוּ בָהֶם הַמִּשְׁכָּן וְהַכּוֹהֲנִים. פִּירוּשׁ הַדָּבָר שֶׁמִּדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה לְפָנֵי
יוֹם הַכַּיִפּוּרִים מִשְׁחֹזְרִים אֶת תְּהִלְכֵי הַחֲנִיכָה שֶׁל הַכּוֹהֵן הַגְּדוֹל.¹
כָּל חֲנִיכָה מִעֲנִיקָה לְאָדָם מִעֲמַד חֹדֶשׁ. תְּקוּפַת מַעְבֵּר נִפְּוֶצָה בְּטַקְסֵי חֲנִיכָה. בְּמַהֲלַךְ הַחֲנִיכָה
הָאָדָם מִתְנַתֵּק מִהוּוִייתוֹ הַרְאֻשׁוֹנָה וּבִסְיוּמָה הוּא מִקְבֵּל אֶת הַסְּטוּס הַחֹדֶשׁ.² תִּיאוּר זֶה הוּלֵם
גַּם אֶת הַתְּהִלְיָה שֶׁהַכּוֹהֵן עוֹבֵר בְּשְׁבַעַת הַיָּמִים שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ בָּהֶם מִבֵּיתוֹ. תְּקוּפַת הַפְּרִישָׁה –
שְׁבַעַת יָמִים – הִיא יַחֲדָת זְמַן שְׁלֵמָה, וְכַךְ תְּקוּפַת הַמַּעְבֵּר מוֹגְדֵרַת כִּיחִידָה עֲצָמַיִת.³ בְּשְׁבַעַת
יָמֵי הַנֶּתֶק הָאֵלֶּה הַכּוֹהֵן חֵי בְּמִקְדָּשׁ וְעוֹסֵק בְּעֲבוּדַת הַמִּקְדָּשׁ, וְ"עֲבוּדָתוֹ מִחֲנֻכָּתוֹ"⁴ – "כָּל
שְׁבַעַת הַיָּמִים הוּא זוֹרֵק אֶת הַדָּם וּמִקְטִיר אֶת הַקְּטוֹרֶת וּמְטִיב אֶת הַנְּרוֹת וּמִקְרִיב אֶת הַרְאֵשׁ
וְאֵת הַרְגֵל" (יומא א, ב).

הַמִּשְׁנָה מְדַגִּישָׁה אֶת הַהֲתַנַּתְקוֹת מִהַבֵּית. יְסוּד זֶה מוֹשֵׁרֶשׁ בְּעִיצוּב הַסְּפָרוֹתֵי שֶׁל הַפֶּרֶק,
וְהַפֶּרֶק מִתְעַצֵּב כְּמַעְבְּרוֹ שֶׁל הַכּוֹהֵן הַגְּדוֹל מִבֵּיתוֹ לְבֵית ה'. וּלְפִישׁ צִיָּין שֶׁהַמְּלָה "בֵּית"

* תּוֹדָתִי לְעִמְנוּאֵל אֶלְשֵׁטִין וְלֵאֱלִי לִיפְשִׁיץ עַל תְּרוּמַתָּם לְנִיסוּחַ הַדְּבָרִים.

תוחמת את הפרק ומשמשת בו מילה מנחה – תיאורי עבודת יום הכיפורים נפתחים בפרק א בפרישת הכוהן גדול מביתו ומאשתו ("ביתו זו אשתו"), אחר כך הוא נמסר לידי זקני בית הדין, עובר ללשכת בית אבטינס ומושבץ "במי ששכן שמו בבית הזה". גם השורש פר"ש חוזר הרבה בתיאור התהליך שהכוהן הגדול עובר בפרק – מפרישים את הכוהן הגדול מביתו, ובהמשך הנתק והבדידות מעמיקים כשהוא פורש מחבריו "הוא פורש ובוכה, והם פורשים ובוכים" (שם א, ה).⁵

חכם עדיף מכוהן

מָסְרוּ לוֹ זָקְנִים מְזֻקְנֵי בֵּית דִּין וְקוֹרֵיין לְפָנָיו בְּסֶדֶר הַיּוֹם, וְאוֹמְרִים לוֹ, אִישֵׁי כֹהֵן גָּדוֹל, קָרָא אֶתְּהָ בְּפִיךָ, שְׂמָא שְׂכַחְתָּ אוֹ שְׂמָא לֹא לְמַדְתָּ.

יומא א, ג

גם משנה זו צריכה להיות מוסברת מתוך השוואה לחנוכת המשכן. כשם שבימי המילואים לימד משה את אהרן את כל מעשה הקרבנות כך ממשיכיו של משה, זקני בית הדין, מלמדים את ממשיכיו של אהרן. פרשנות כזו מופיעה במפורש בבבלייתא המובאת בבבלי:

ומה אמור בענין דמלוואים – אהרן פירש שבעה ושמש יום אחד, ומשה מסר לו כל שבעה כדי לחנכו בעבודה. ואף לדורות, כהן גדול פורש שבעה ומשמש יום אחד, ושני תלמידי חכמים מתלמידיו של משה, לאפוקי צדוקין, מוסריין לו כל שבעה כדי לחנכו בעבודה.

בבלי, יומא ד ע"א

שחזור האלמנט הזה של ימי המילואים נושא משמעות מיוחדת – כאשר אדם זוכה למעמד חדש יש להגדיר את מקומו בהיררכיה, ולכן, בד בבד עם הגדרת סמכויותיו חייבים לבטא את כפיפותו. במהלך הפרשיות העוסקות בחנוכת המשכן בולט שמשה ניצב מעל אהרן⁶ – משה מצווה לחנוך את אהרן, ומשה הוא המושח את אהרן ובניו, רוחץ אותם ומלביש אותם.⁷ שבע פעמים מוזכר כי פרטי חנוכת המשכן נעשו "כאשר צוה ה' את משה",⁸ והפרשה נחתמת בתיאור: "וַיַּעַשׂ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (ויקרא ת, לו). מה תפקידה של הדגשת ההיררכיה בין משה לאהרן? מילגרום מציע שהיא נועדה להביע את עליונות הנביא על פני הכוהן. לי נראה שיש להבין את כפיפות אהרן למשה לאור מאמר חז"ל "חכם עדיף מנביא" (בבלי, בבא בתרא יב ע"א). בעיני חז"ל עיקר חשיבותו של משה היא היותו חכם אשר קיבל את התורה ומסרה לדורות הבאים.⁹

וכשם שחכם עדיף מנביא הוא עדיף אף מכוהן, כפי שמובע בחריפות במשנה האחרונה של מסכת הוריות "ממזר תלמיד חכם קודם לכוהן גדול עם הארץ" (הוריות ג, ח). במשנה ה מערכת היחסים בין כוהן לחכם מתחדדת. הכוהן הגדול מוצג כמי שהוא שליח של בית הדין, חסר סמכות לפעול על דעת עצמו ומחויב להישמע להוראות בית הדין:¹⁰

מְסֻרוּהוּ זְקֵנֵי בֵּית דִּין לְזִקְנֵי כְהֵנָה, וְהַעֲלוּהוּ לְעֹלֶיֶת בֵּית אֲבֹטֵינָס, וְהִשְׁבִּיעוּהוּ וְנִפְטְרוּ וְהִלְכוּ לָהֶם. וְאָמְרוּ לוֹ, אִישִׁי כְהֵן גָּדוֹל, אָנֹכִי שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין, וְאַתָּה שְׁלוּחֵנוּ וְשְׁלִיחַ בֵּית דִּין, מִשְׁבִּיעֵינִי אָנֹכִי עֲלֶיךָ בְּמִי שֶׁשָּׂפָן שָׁמוּ בְּפִתְ הַזֶּה, שְׁלֹא תִשְׁנֶה דְבָר מִכָּל מָה שֶׁאֲמַרְנוּ לָךְ. הוּא פּוֹרֵשׁ וּבּוֹכָה, וְהֵן פּוֹרְשִׁין וּבּוֹכִין.

יומא א, ה

אמנם זקני כהונה הם שהשביעו את הכוהן, אבל גם הם כפופים לבית הדין. סמכותם להשביע את הכוהן נובעת מהיותם "שלוחי בית דין". כך שבה המשנה ומביעה את הרעיון שאמנם הכוהן הגדול "גדול מאחיו", אולם הטקס השנתי בא להזכיר לו שמעליו ישנה סמכות אנושית גבוהה יותר, חכמי התורה.

חזרה לגן עדן

עָרַב יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחָרִית, מְעַמְדִין אוֹתוֹ בְּשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ וּמְעִבְרִין לְפָנָיו פָּרִים וְאֵילִים וְכִבְשִׁים, כְּדֵי שִׁיחֵא מִכִּיר וְרָגִיל בְּעִבּוֹדָה.

יומא א, ג

לאורך ימי הפרישה והלמידה מעבירים לפני הכוהן את כל הבהמות המשמשות קרבנות ומלמדים אותו לזהותן. הצורך בהוראה אינו מובן שכן ברור שהכוהן "הגדול מאחיו" אמור להיות מסוגל להבדיל בעצמו בין הבהמות. מסתבר שלטקס משמעות סימבולית. כפי שמציינים קנוהל ונאה "כביכול אין הכוהן יודע להבחין בין כבש לפר! התמונה המצטיירת היא של חינוך מבראשית. נראה איפה שלצד הלימוד והדרכה הנדרשים בפועל קיים בשבעת הימים יסוד טקסי ריטואלי של 'חינוך'¹¹."

נוסף על המשמעות החינוכית של ימי הפרישה אפשר למצוא בתיאור של המשנה משמעות סימבולית. השימוש במקדש כסמל של חזרה לגן עדן ובכוהנים כמייצגים של האדם הראשון הוא מן המפורסמות.¹² כך למשל, תפקידי האדם בגן עדן היו "לעבדה ולשמרה" (בראשית ב, טו), והפעם היחידה בתנ"ך שצמד המילים הזה חוזר בו הוא בהקשר של המקדש – תפקידי הכוהנים והלוויים.¹³ יתרה מזו, הקשר בין הכוהן הגדול לאדם בגן עדן עולה כבר בסיפור ימי המילואים שבמשכן – אהרן ובניו אינם מתלבשים בכניסתם לאוהל

מועד אלא משה מלבישם (שמות כט, ויקרא ח). מהדהדת כאן ההקבלה הלשונית לסיפור הלבשת אדם וחווה בטרם היציאה מגן עדן:

”וַלְבָנֵי אֶהְרֶן תַּעֲשֶׂה כְּתֹנֹת... וְהַלְבַּשְׁתָּ

אֹתָם אֶת אֶהְרֶן אֶחֱיָךְ וְאֶת בְּנָיו...”

שמות כח, מ-מא

”וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם

וְלֵאשֶׁתּוֹ כְּתֹנֹת עֹר וַיַּלְבִּשֵׂם”

בראשית ג, כא

משנתנו מעמיקה הקבלה זו. העברת החיות לפני הכוהן הגדול מזכירה את האדם בגן עדן, הנותן שמות לכל החיות ”וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֵאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה” (בראשית ב, יט-כ).¹⁴ 'שער המזרח' מזכיר את גן עדן שניטע "מקדם". בדומה לכך, במשנה ה משביעים את הכוהן הגדול בשם השם לבל ישנה מהנאמר לו, וכך אנו נזכרים בחטא האדם בגן עדן, ששינה ממה שאמר לו הקב"ה "וּמַעַץ הַדְּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ...” (בראשית ב, יז).¹⁵ השוואה זו מדגישה את הראשוניות של יום הכיפורים, את החזרה לנקודת ההתחלה בכל יום כיפור מחדש.

אם כן, יום הכיפורים מחזיר את האדם לנקודת הראשית, לבריאה ולגן העדן. הכוהן הגדול לומד הכול מחדש, נחנך מחדש ומתקדש לכהונה גדולה לשנה נוספת. את הצורך להתחיל מחדש מדי שנה בשנה אפשר להסביר על פי תפיסת המציאות המוצגת בספר הקדום, "ספר יצירה". בספר יצירה¹⁶ המציאות מחולקת לשלושה ממדים המקבילים זה לזה – עולם (מקום), שנה (זמן) ונפש (אדם). קשה להתעלם מהעובדה שבניגוד לאדם ולמקום המיוצגים באמצעות מושגים אין-סופיים כמעט, הזמן מיוצג באמצעות יחידה של שנה – כל שנה היא מיקרוקוסמוס, התחלה של עולם שלם. העולם הגדול והאדם (העולם הקטן) נולדים מחדש בכל שנה ומקבלים את ייעודם.

בתלמוד נקרא יום הכיפורים "עבודה תחילה במקום" (בבלי, יומא ג ע"ב). שם זה ניתן לו מכיוון שכל שנה היא מציאות חדשה ומנותקת מהשנה שקדמה לה. ולכן יום הכיפורים הוא תמיד תחלת עבודה ב"מקום" חדש שעד כה איש לא נכנס אליו, ובכל שנה שוב צריך לחזור על האירועים המכוננים של המשכן.¹⁷ יום הכיפורים מכפר על ידי שהוא מחזיר את האדם לנקודת הראשית, לבריאה ולגן העדן, לזמן שבו העולם טרם הזדהם בחטא האדם.

- 1 ראה על כך באריכות קנוהל ונאה, מילואים, עמ' 44-17.
- 2 בתרבויות רבות ישנם טקסי מעבר המחולקים לשלושה חלקים – ניתוק מהמעמד המקורי, תקופת מעבר וחזרה לחברה ולתפקיד. לעתים חוזרים על הטקס כדי לחדש את מעמדו של נושא תפקיד מסוים (בעיקר מלכים). ראה מילגרום, ויקרא, עמ' 569-566.
- 3 שם, עמ' 538.
- 4 יומא יב ע"ב. ראה גם ירושלמי יומא א, א "מה אמור בענין מפרישין אותו כל שבעה ועובד כל שבעה ומחנכין אותו כל שבעה אף זה מפרישין אותו כל שבעה ועובד כל שבעה ומחנכין אותו כל שבעה", הובא על ידי קנוהל ונאה, מילואים, עמ' 19.
- 5 וולפיש, משחקי לשון, עמ' 82-80.
- 6 מילגרום, ויקרא, עמ' 1012.
- 7 ויקרא ח, ו-י. ישנו סיפור מפורסם על הכרתו של קארל הגדול המספר שכאשר רצה האפיפיור לענוד לראשו של קארל את הכתר, סירב קארל, לקח את הכתר מידו והכתיר את עצמו, והביע בכך שאינו כפוף לכנסייה.
- 8 שם, עמ' 542.
- 9 אפשר לראות עקרון זה במשנה המפורסמת שבפתיחת מסכת אבות. יש לשים לב כי באותה המשנה הנביאים משמשים רק חוליה במסורת הלימוד והמסירה "ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה".
- 10 יתרה מזו, הכוהן הגדול בסופו של דבר הוא בר החלפה. במשנה הראשונה מסופר: "ומתקנין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול". תודתי למרדכי זלר שהעיר לי על כך.
- 11 קנוהל, נאה, מילואים, עמוד 20.
- 12 לרשימה ארוכה של הקבלות לשוניות ורעיוניות בין הפסוקים שמתארים את שני המקומות, לרבות אלו המצוטטים כאן, ראה: ברמן, מקדש, עמ' 21-34; ונהיים, מקדש וגן עדן, עמ' 19-25; לוינסון, סיני, עמ' 128-131. כמו כן הם מביאים (שם) מקורות עשירים בספרות חז"ל המשווים את המקדש לגן עדן. אליאדה הגיע לאותה מסקנה שהמשכן הוא שחזור של גן עדן, אף בלי שהכיר את ההקבלות הלשוניות ביניהם (אליאדה, תבניות, עמ' 222-233). נוסף על ההוכחות בגוף המאמר יש לציין שה"כרובים" נזכרים במקרא בשני הקשרים בלבד – בגן עדן ובמשכן (ובמקדש).
- 13 במדבר ג, ז-ח; שם ח, כו; שם יח, ה.
- 14 תודתי לברוך שיח שעמד על הרמז כאן לגן עדן. במדרש (בראשית רבה פרשה יז) בולט הקשר הלשוני אף יותר.
- מה עשה הקב"ה הביא לפניהם בהמה וחיה ועופות, אמר להן זה שמו מה שמו, ולא היו יודעין, וזה מה שמו, ולא היו יודעין, העבירם לפני אדם אמר לו זה מה שמו, שור, וזה מה שמו, גמל, וזה מה שמו, חמור, וזה מה שמו, סוס, הה"ד ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וגו'.
- 15 תודתי לרפאל קרץ שעמד על נקודה זו.

¹⁶ מפרק ג משנה ג עד סוף הספר.

¹⁷ וראה קנוהל ונאה, מילואים, עמ' 22, המסבירים את הראשוניות של "עבודה תחילה" בכך שהמקדש נחנך מחדש. בפרק הנוכחי עסקנו בעיקר בחנוכה המחודשת של הכוהן הגדול, בנספח נתייחס לחנוכה מחודשת של המקדש עצמו.